

OPONENTSKÝ POSUDOK habilitačnej práce

Mgr. Faltýnek, Dan, Ph.D.: Lingvistika genetického textu

Habilitačný spis je tematicky vysoko aktuálny, a to tým, že sa zaraďuje do prúdu výskumov a úvah orientovaných na teoretickopoznávaci potenciál lingvistiky v kontexte reflexií interdisciplinárnych, resp. transdisciplinárnych prístupov k poznávaniu segmentov univerza. Navyše tým, že sa týka kontaktu jazykovedy s biológiou, nadobúda osobitný význam, spočívajúci v tom, že upriamuje pozornosť na „dráždivú“ metavednú otázku, ktorá sa objavila, keď sa začali cieľavedome konfrontovať prírodné a sociálno-humánne vedy so zreteľom na ich poznávacie možnosti, určené povahou objektu ich skúmania a z nej plynúcich metód a vlastností výsledkov poznávania. Táto konfrontačná tradícia je poznačená postojom k vzorovosti prírodných vied z hľadiska ich metód, k prestížnosti týchto vied, a teda k ich statusu ako vied sensu stricto. Habilitačná práca je silnou podporou spôsobu nazerania na poznávaný svet a jeho vedeckého opisu, ktorý preukazuje rovnakú hodnotu prírodovedného a sociálno-humánovedného poznávania, jeho dialektickú – diferencovanú – jednotu. Priraďuje sa špeciálne k prácam, ktoré vidia práve v lingvistike zdroj ideí, metód, konceptov, umožňujúcich preklenúť priepasť medzi prírodnými a sociálno-humánnymi vedami, čím vyzdvihujú osobitné postavenie jazykovedy v sústave vied z hľadiska ich zjednocovania. Habilitačná práca z tejto perspektívy vyznieva ako argumentačne dobre podložená metodologická apoteóza lingvistiky, ktorá sa najmä v druhej a záverečnej časti práce uzemňuje poukazom na jej praktické významy.

Vyzdvihovaná epistemologická a metodologická sila lingvistiky plynie z jej semiotickosti, z toho, že jazykoveda vzhľadom na miesto jazykových znakov v ľudskom svete má prominentnú pozíciu v semiotike, a vlastne práve preto neprekvapuje, že sústava jej metód sa môže núkať ako báza postupov pri skúmaní znakového sveta. Rola lingvistiky nadobúda ešte vyššiu váhu, ak sa pripomenie, že jej prirodzenou doménou je text ako komplexný znak, ak sa extenzia výrazu text rozšíri tak, že všetko, čo sa dá „čítať“, je text – možno si spomenúť aj na bežné metaforizované používanie výrazu čítať, ako *čítať z knihy prírody, čítať niekomu z ruky a pod.* Nachádzajúc sa v tomto epistemologickom a metodologickom kontexte, habilitant prijal tézu, že lingvistické metódy sú vhodné na analýzu čohokoľvek, čo môžeme reprezentovať textom. Jeho práca túto tézu demonštruje, jeho analýzy majú potvrdiť jej nárok na platnosť a dáva aj inšpirácie na jej aplikáciu na ďalšie a ďalšie „texty“, organické aj anorganické. Vynára sa tu, samozrejme, známa otázka, či nás táto téza nezvádza

k ontologizácii metodológie, ktorá zahŕňa lingvistické metódy uplatňované pri analýze textu prirodzeného jazyka a potom textu vôbec. V takejto všeobecnej podobe sa v práci otázka nekladie, ale nie je neúčinná, keď sa preberie v rámci ujasňovania epistemologického východiska práce.

Habilitačný spis ako súčasť biosemiotických prác je zameraná na genetický text, chápaný ako lineárna sekvencia v DNA. Semiotické nazeranie prvotne vyžaduje ujasnenie štruktúry základnej jednotky – znaku. Habilitant vychádza z nedôvery k rozšírenému výkladu znakovosti genetického kódu, ktorá ho vedie k jeho kritickej analýze, aby následne ponúkol vlastný výklad ako originálny príspevok k semiotickému – lingvistickému – opisu tohto kódu. Nezasväteného čitateľa prekvapuje, že ako problém sa javí určenie, čo je výrazom a čo obsahom v genetickom kóde. To, čo je obsahom tohto kódu v štandardnom výklade – aminokyseliny –, v jeho výklade funguje ako výraz, takže jeho obsahom musí byť niečo iné. A reviduje aj chápanie DNA a proteosyntézy na základe analógie s prirodzeným jazykom, ktoré sa traduje od zverejnenia Jakobsonovho modelu. Aj experimentmi podporuje svoje presvedčenie, že všeobecne používaná analógia nukleových báz ako písmen je chybná, takže chybná je aj reprezentácia štruktúry DNA. Jeho argumentácia v prospech svojho výkladu je plauzibilná, pričom dokáže udržiavať potrebný odstup, nadhľad, dobre si uvedomujúc, že – ako to explicitne formuluje – analogizovanie prirodzeného jazyka a genetického kódu môže byť ľubovoľné a nie je jednoduché určiť korektnosť toho-ktorého uplatnenia analógie.

Keď sa v práci prehľadne rekapitulujú výskumy a úvahy, na ktoré habilitant reaguje, a dáva sa čitateľovi do pozornosti, že tradičná molekulárno-biologická terminológia je výrazne poznačená využívaním lingvistických termínov, uvádza sa aj Jakobsonovo stanovisko, podľa ktorého využívanie jazykovej metafory v molekulárnej biológii je správne, čo treba chápať tak, že genetický kód má vlastnosti prirodzeného jazyka. To je ontologicko-epistemologická provokácia, pravdaže, zdravá a potrebná provokácia, ktorá je vlastná aj habilitačnému spisu. Ak genetický kód má vlastnosti prirodzeného jazyka, tak prirodzený jazyk má vlastnosti genetického kódu, takže lingvistické termíny a metódy nie sú len nástrojom prvotnej a komunikačnej orientácie v genetickom kóde, ale adekvátnymi inštrumentmi jeho poznávania, zodpovedajúcimi jeho povahe. Podľa toho lineárny zápis DNA nám dovoľuje prečítať DNA ako text nie preto, že je „akoby bol textom“, ale pretože je text. To znamená, že interpretácie textu DNA biológom sú zaujímavé aj pre interpretácie textu prirodzeného jazyka lingvistom. To aj záver habilitačnej práce: pod hlavičkou „lingvistika DNA“ viesť diskusiu medzi biológiou a jazykovedou. Nemožno pochybovať o užitočnosti takej diskusie.

Habilitačná práca presvedčivo ukazuje jej plodnosť pre biológiu aj lingvistiku, ale aj vyvoláva potrebnú dávku skepsy, vzťahujúcej sa na analogizáciu, spojenej s našou vôľou vidieť veci podľa analógie, čo nás vedie k hľadaniu potvrdzujúcich argumentov.

Za významný prínos práce považujem aj obsah jej druhej časti, zameranej na rozbor genetického textu z pozície kvantitatívnej analýzy textu. Svoju suverénnu orientáciu v oblasti kvantitatívnej analýzy využil jednak na demonštráciu toho, ako sa ako analytici môžeme zmocňovať textu, čo môžeme určovať a predvídať, a jednak na preukázanie podobnosti kvantitatívnych vlastností textov prirodzeného jazyka s vlastnosťami genetického textu. Koho by neuspokojila prvá časť práce z hľadiska jej praktickej zmyslupnosti, v tejto časti nájde dostatok presvedčivých príkladov o prekvapivej užitočnosti lingvistického uchopovania genetického textu, a to tak pre biológiu, ako aj pre lingvistiku.

Habilitant vníma svoju prácu v istej opozícii k biolingvisticky podopretému úsiliu N. Chomského o vysvetlenie jedinečnosti človeka ako bytosti svojho druhu. Chomsky sa zamerail na identifikáciu fundamentálnej – zakladajúcej – vlastnosti jazyka, ktorú nachádza v generovaní neobmedzeného spektra hierarchicky štruktúrovaných výrazov, zobrazovaných na konceptuálno-intencionálnom rozhraní, ktorému poskytuje istý druh jazyka myslenia (vracia k tradícii chápania jazyka ako nástroja myslenia a tým aj k téze, že v jazyku ide o význam s hláskami, nie naopak, ako je to v aristotelovskej tradícii). Habilitantovo zameranie je opačné: „Jako živočíchové ... jsme naprosto stejní jako zbytek organismů na této planetě.“ Takže nejde mu o *Proč jen my?*, ale o *Proč také my?* Je jasné, že človek je súčasťou organického (aj anorganického) sveta a dá sa predpokladať, že tento fakt sa nejako prejaví aj v jeho jazyku, takže prirodzený jazyk sa ukáže ako súčasť prirodzeného sveta (*prirodzené* v zmysle „prírodou dané“). Čo z toho však vyplýva pre určenie jeho fundamentálnej vlastnosti? Táto otázka nás podnecuje k reflexii semiotickej – lingvistickej – interpretácie genetického textu z hľadiska jej dôsledkov pre výklad fundamentu prirodzeného jazyka. Aj táto významná otázka je zahrnutá do inšpiračného potenciálu habilitačnej práce.

Záver: Habilitačná práca Mgr. Dana Faltýnka, Ph.D. je tematicky vysoko aktuálna, prínosná s príznakom originalnosti a presvedčivej argumentovanosti, ako aj bohatej inšpiratívnosti a vyznačuje sa aj komunikačnou kultivovanosťou. Splňa všetky predpoklady uznávaných prác tohto druhu, a preto odporúčam, aby mu bola udelená vedecko-akademická hodnosť *docent* v odbore Obecná lingvistika.

